

Araştırma Makalesi / Research Article

ŞAİR NUSHÎ'NİN BİLİNMEYEN ŞİİRLERİ

Ahmet Selman YİĞİT¹

Öz

Divan ve mesnevilerden sonra klasik Türk edebiyatının en önemli yazılı kaynakları kuşkusuz mecmualardır. Şiir mecmuaları içeriklerinin zenginliğine rağmen çeşitli sebeplerden dolayı edebiyat araştırmacılarının nispeten ihmal ettikleri yazılı eserlerdir. Bu çalışmada şimdiye kadar üzerinde herhangi bir ilmi araştırmanın yapılmadığı İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde yer alan bir mecmuada bulunan Şair Nushî'ye ait dokuz şiir tanıtılmaktadır. Kaynaklarda kim olduğuna dair neredeyse hiç bilgi bulunmayan Nushî'nin kimliğine dair keşfedilen bu şiirler analiz edilerek somut verilere ortaya konmaktadır. Gün yüzüne çıkarılan bu şiirler şekil ve muhteva bakımından tahlil edilerek şairin edebi şahsiyeti veriye dayalı ortaya konmaktadır. Mecmuada yer alan dokuz şiirin tamamı hem biçim hem de içerik açısından incelendikten sonra Şair Nushî'nin klasik edebiyattaki yeri ve ağırlığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mecmua, Şair Nushî, Tahlil, Edebi şahsiyet

JEL Kodları: Z13

THE UNKNOWN POEMS OF THE POET NUSHÎ

Abstract

After the divan and mesnevis, the most important written sources of classical Türk literature are undoubtedly mecmuals. Despite the richness of their content, poetry collections are written works that are relatively neglected by literary researchers for various reasons. This study introduces nine poems by the poet Nushî in a collection in the Istanbul University Rare Works Library, on which no scholarly research has been conducted so far. These poems are analyzed and concrete data are presented on the identity of Nushî, whose identity is almost unknown in the sources. These unearthed poems are analyzed in terms of form and content and the literary personality of the poet is revealed based on data. After analyzing all nine poems in the Mecmuada in terms of both form and content, it is tried to determine the place and weight of the poet Nushî in classical literature.

Keywords: Mecmua, Poet Nushî, Analysis, Literary personality

JEL Codes: Z13.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, ahmetselman.yigit@gumushane.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1471-0535
Başvuru Tarihi (Received): 01.08.2025 **Kabul Tarihi** (Accepted): 25.10.2025

Giriş

XIV. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar kesintisiz devam eden, ikinci beylikler ile Osmanlı dönemlerini kapsayan klasik edebiyat; gerek hüküm sürdüğü uzun zaman dilimi gerekse etkin olduğu coğrafyaya bakıldığında sadece Türkler için değil tüm insanlık için büyük kıymeti haiz olduğu şüphesizdir. Zira bu edebiyat muvacehesinde eser okuyan, yazan, bu edebiyattan faydalanan ve katkı sağlayan Osmanlı maiyetinde bulunan tüm milletlerdir (Develi, 2009). Bu denli çok milletli ve geniş bir toplumun kültürünün, örf ve adetlerinin, edebi temayüllerinin kaleme yansması olan edebiyatın yazılı kaynakları tahmin edileceği üzere sınırsızdır. Bu kaynakların daha iyi anlaşılması, saha araştırmacılarına kolaylık sağlaması için yapılan tasniflere göre İslamiyetin etkisinde gelişen edebiyatın yazılı kaynakları başlıca divanlar, mesneviler, mecmualar, cönkler ve müntehabatlardır (Uzun, 2013, s. 38).

Klasik edebiyatın yazılı kaynaklarından olan mecmualar, divan ve mesnevilerden sonra en önemli eserlerdir. Şiir mecmuaları, klasik edebiyatın günümüze ulaşmasında ve dönemin edebi zevkinin anlaşılmasında kilit rol oynayan kaynaklardır. Birçok farklı çeşidi bulunan mecmualardan özellikle şiir mecmuaları, şairlerin kendi divanları ve diğer eserleri dışında kalan, derleyen edebi zevkine ve elindeki imkânlarla göre derlediği şiir seçkisi niteliğinde eserlerdir. Şairlerin divanlarından çok daha geniş bir şair yelpazesini ve şiir seçkisini sunmaları, onları edebiyat tarihi araştırmaları için vazgeçilmez kılmaktadır.

Çalışmamıza konu olan şiirler, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde TY03759 demirbaş numarasıyla kayıtlı "Mecmû'a-i Gazeliyât" adlı 126 varaktan oluşan mecmuada geçmektedir. Mecmuanın tamamı tarandığında Çorlulu Zarîfî, Bâkî, Fuzulî, Emrî, Fehim-i Kadîm, Hevâyî, Nev'î gibi bilinen ve Nişânî, Gafurî, Nushî, İlahî, Muhtarî gibi nispeten az bilinen onlarca şaire ait gazel, kaside, muhammes, müfret nazım şekilleriyle yazılmış yüzlerce şiirin yer aldığı görülmektedir.

Mecmuada Şair Nushî'ye ait gazel nazım şekliyle yazılmış dokuz şiir tespit ettik. Klasik edebiyat alanında yapılan güncel çalışmalarının tamamına bakıldığında "Nushî" mahlası ile şiir yazan sadece bir şaire rastlanmaktadır. Hekimoğlu Ali Paşa'nın 1155/1742 yılında ikinci defa sadrazam olması üzerine birçok şair tarafından düşülen tarih manzumelerinin derlendiği Mecmûa-i Tevârih'te, Nushî'ye de ait bir tarih kıt'ası yer almaktadır (Kaplan, 2021). Mecmualarda geçen şiirlerin aidiyetini tespit için üslup ve tanıklama yöntemleri kullanılmalıdır (İlhan, 2023). Bunlarla da yetinmeyip ait olabileceklerine ihtimal verilen şairlerin diğer şiirleri ile içerik noktasında mukayese gerekmektedir (Tılfarlıoğlu, 2022).

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde adı geçen Nushî ile mecmuada şiirlerini tespit ettiğimiz Nushî'nin aynı şair mi yoksa farklı mı olduğunu ortaya koymak için eldeki manzumeler üzerinden yaptığımız karşılaştırmada içerik ve üslup açısından ciddi farklılıkların olduğunu saptadık. İşin doğrusu eldeki şiirlerin nazım şekillerinin farklı olması bu kıyaslardan elde edilen verileri doğrudan etkilemektedir. Zira Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde geçen Nushî, birilerini övmek ve çıktığı makama tarih düşürmek için konuya uygun olan kıta nazım şeklini tercih etmiştir (Kaplan, 2021). Mecmuada şiirlerini tespit ettiğimiz Nushî ise genel itibarıyla sevgilinin güzelliği, ona duyulan özlem ve bu bağlamda hissedilen duyguların (İpekten, 1996) dışı vurumunu konu edinen gazel nazım şeklini kullanmıştır. Kaldı ki birkaç beyitten oluşan bir tek şiir üzerinden yapılacak üslup karşılaştırmasından elde edilecek sonuçların sağlıklı ve hüküm çıkarmaya dayanak oluşturması mümkün görünmemektedir.

Tanıklama konusunda da durum çok farklı değildir. Her iki kaynakta geçen şiirler, yer alan hayaller ve kullanılan sözcüklere bakıldığında sadece cömertlik anlamına gelen "seha" kelimesini kullandıkları görülmektedir ki bu kavramın kullanımı her şairde görülebilir:

Göreydi Bermekî Hâtem sehâ-yı tab'-ı pür-cûdın

Kerem laf'ın tezekkürde iderdi şerm ü istihyâ (Kaplan, 2021)

Mihr-i 'âlem-tâbdur şimdü sehâ-yı matlâbım

Sû-be-sû âfâk-ı mâfil-bâlı tâbân eyledi (G.9/3)

Kaynaklarda “Nushî” nisbesini kullanan XVI. yüzyılda yaşamış “Molla Muslihuddin Muhammed b. Salah b. Celaleddin el-Lâri” isimli Fars kökenli bir mutasavvıftan da bahsedilmektedir (Yazıcı, 2010). Fakat bu şahsiyet yazdığı şiirlerde “Kelami” mahlasını kullanmıştır (Yazıcı, 2010).

1. Nushî'nin Şiirlerinin Tahlili

Çalışmamızın konusu olan şiirlerin yer aldığı mecmua, XV ile XVIII. yüzyıl arası yaşamış şairlerin şiirlerini ihtiva etmektedir. Eğer bahsimize konu olan Şair Nushî, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde bahsi geçen XVIII. yüzyılda yaşamış mezkûr şair değilse hayatına dair elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Eldeki manzumelerde bu konuda maalesef herhangi bir bir bulunmamaktadır.

Bu çalışma ile Şair Nushî'nin bilinmeyen şiirlerini edebiyat camiasına tanıtmak asıl gayemizdir. Bunun yanında söz konusu şiirleri şekil ve içerik açısından tahlil ederek elde edilen veriler ışığında şairin edebi şahsiyetine dair bir çerçeve çizmek de amaçlanmıştır.

1.1. Şekil Özellikleri

Mecmuada Nushî'ye ait dokuz şiir yer almaktadır. 1., 2., 3., 4., 6. ve 9. şiirler beş, 5. ve 8. şiirler yedi, 7. şiir ise altı beyitten ibarettir. Şairin toplamda elli beyti mecmuada yer almaktadır.

1.1.1. Nazım Şekilleri

Klasik edebiyatın en sevilen ve en çok tercih edilen nazım şekli kuşkusuz gazeldir (Üzgör, 1990, s. 278). Şairlerin şiirdeki ince zevk ve zarafetlerini, nüktedanlık ve zekavetlerini, hasılı şairlik kudretlerini en üst seviyede gösterdikleri nazım biçimi gazeldir. Şair Nushî'nin de bu manaya mutabık mecmuada yer alan dokuz şiirinin tamamı gazel nazım şekliyle yazılmıştır.

1.1.2. Vezin

Her klasik edebiyat şairinde olduğu gibi Şair Nushî de şiirlerinde aruz veznini kullanmıştır. Şair Nushî, 1., 5. ve 8. gazelinde hezec bahrindeki mef' ulü mefâ' ilü mefâ' ilü fe' ulün kalıbını, 2. ve 4. gazelinde recez bahrinin müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün kalıbını, 3. gazelinde muzari bahrinin mef' ulü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün kalıbını, 6. gazelinde remel bahrinin fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün kalıbını ve 9. gazelinde yine remel bahrinin fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün kalıbını kullanmıştır. Türk şairlerince benimsenen ve ilk yüzyıldan başlayarak tüm nazım şekillerinde kalıpları en çok kullanılan bahir olan (İpekten, Eski Türk Edebiyatı: Nazım Şekilleri ve Aruz, 2008, s. 215) remel bahrinde yer alan kalıpları yalnızca iki defa kullanması dikkat çekicidir. Dokuz gazelde dört farklı bahirden beş kalıp kullanması Nushî'nin aruz kalıplarına hakim olduğunu düşündürmektedir. Şiirlerde aruz hatalarından imaleye bolca rastlanmaktadır. Özellikle redif hecede yapılan imale şiirin tamamında tekrarlandığından önemli bir kusur teşkil etmektedir:

Sen bu hırâm-ı nâzla serv-i çemen misin nesin

Nâzik ü ter ü cûdile berg-i semen misin nesin (G.4/1)

Geldikçe gûşa nagmeler levh-i dile eyler eser

Derd-i derûnın vir haber 'aşk-ı nihânın kıl 'ayân (G.2/2)

Aşağıdaki beyitlerde Şair zihaf hatasına düşmüştür:

Her na'mesi gûş eyleyen fehm eyleyüp cûş eyleyen
'Aşk bâdesin nûş eyleyen mest oldu bilmez ân u ân (G.2/4)

Kâkül-i 'anber-tenün mâili 'abher-i cû çîn
Nâfe-i ahû-yı has-ı müşk-i hoten misin nesin (G.4/2)
Şair medli heceleri yer yer bir kapalı hece değerine düşürerek zihaf yapmıştır:
Destlerinin esîridir lû'lü'-i bahr-i pür-güher
Çeşmine reşk ider bihişt dürr-i 'aden misin nesin (G.4/3)

Tüm bunların ötesinde Nushî'nin aşağıda örnekleri verilen bazı beyitlerde kalıba uygun hece sayısında eksik ifadeleri vezin konusunda ciddi sıkıntı yaşadığını göstermektedir:

Yek katre döküb âb-ı 'inâyet görmekten

Lütf u meded it sîne-i sûzânıma yâ Râb (G.1/2)

Ey 'andefb-i pür-sühen söyle neden oldun sen

Nushî gibi virdiği söz bir gonca-fem cânâne cân (G.2/5)

1.1.3. Kafiye ve Redif

Şiirin en önemli ahenk unsurlarından biri de kuşkusuz kafiye ve rediftir. XVI. yüzyıl tezkire yazarlarından Âşık Çelebî'ye göre şiiri düz yazıdan ayıran en önemli özelliği vezin ve kafiye'dir. Bunlardan biri eksik olursa şiir kemaline eremez (Kılıç, 2018, s. 38). Hatta kafiyenin vezinden bile daha önemli olduğu bazı edebiyat çevrelerinin kabulüdür (Erbay, 1996, s. 167).

Şair Nushî mevcut dokuz şiirinin altısında redif kullanmıştır. 6., 7. ve 8. gazellerde redif eklerden oluşmuştur. 6. gazelde redif yönelme hali ekidir:

Kevkebimde var idi neşe-yi tab'-ı zühre
Nagme-yi çeng ü safâdan dil ü cânı mihre (G.7/1)
7. gazelde belirtme hali eki redif olarak kullanılmıştır:

Dilâ sûret-perest olma gözet etrâfı ma'bâyı
Fenâya olma dilbende bekâda bul dil-ârâyı (G.7/1)

8. gazelde ise görülen geçmiş zaman eki redif konumundadır:

Pervâne-i dil şem'-i ruh-ı dilbere yandı
Bâl u per açub âteş-i ruhsâra tolandı (G.8/1)

9. gazelde "eyledi" fiili redif olarak kullanılmıştır:

Kevkeb-i bahtum medârisde cevelân eyledi
Burc-ı iclâl u şeref devr ile rahşân eyledi (G.9/1)

3. ve 4. gazellerde redif ek ve fiilden oluşmuştur:

Cânâ vücûd bağını bigânedan sakın
Bir dâme düşme aç gözünü dânedan sakın (G.3/1)

Sen bu hırâm-ı nâzla serv-i çemen misin nesin

Nâzik ü ter ü cûdile berg-i semen misin nesin (G:4/1)

Birinci gazelde Şşair redifi iyelik hali eki, yönelme hali eki, edat ve sözcükten oluşturmuştur:

Rahm eyle benim hâl-i perîşânıma yâ Râb

Vir nûr-ı ferî dîde-i giryânıma yâ Râb (G.1/1)

Fakat gazelin dördüncü beytinde redif yer almamaktadır:

Feryâdîma efgânıma rahm it yine sensin

Kim rahm idecek çîn-i seher-i efgânıma (G.1/4)

Nushî'nin ek, ek+kelime, ek+edat+kelime ve kelime bazında redif kullanması, “misin nesin” gibi çok sık karşılaşılmayan redif tercihi bu alanda yetkin olduğunu düşündürse de bazı beyitlerde redifi ihmal etmesi önemli bir eksiklik olarak görülmektedir.

Nushî 1. Gazelinde mürdef [-ân (revî harfî ۛ ridf harfî ۛ)], 2. Gazelinde mürdef [-ân (revî harfî ۛ ridf harfî ۛ)], 3. gazelinde müesses [-âne (revî harfî ۛ tesis harfî ۛ ridf harfî ۛ)], 4. gazelinde mücerret [-n (revî harfî ۛ)], 5. gazelinde müesses [-âne (revî harfî ۛ tesis harfî ۛ ridf harfî ۛ)], 6. gazelinde mukayyet [-hr (revî harfî ۛ kayıt harfî ۛ)], 7. gazelinde mücerret [-n (revî harfî ۛ)], 8. ve 9. gazellerinde mürdef [-ân (revî harfî ۛ ridf harfî ۛ)] kafiyelerini kullanmıştır. Kafiye çeşitlerinin hepsini kullanması, Şair Nushî'nin bu konuda en azından asgari seviyede bilgi sahibi olduğunu göstermektedir.

2. Muhteva Özellikleri

Şair Nushî'nin edebî şahsiyetini eldeki şiirleri üzerinden değerlendirebilmek için edebî tür seçiminin, işlediği konuların ve benimsediği dil ve üslubunun önemli amiller olduğu su götürmez bir gerçektir. Bu bakış açısıyla muhteva özellikleri ele alınarak şairin kimliğine dair somut veriler ortaya konmaya çalışıldı.

2.1. Türler

Klasik edebiyatta tür konusunda birçok önemli ve kapsamlı çalışma yapıldığı halde dört başı mamur bir zemine oturtulmuş değildir. Esasen bu edebiyat mensuplarının eser kaleme alırken tür ve tarz konusunda herhangi bir kaygı taşımamaları, tür tasnifinin, bahsi geçen edebiyatın ömrünü tamamladıktan sonra yapılması (Canım, 2010) (Akkuş, 2014) bu durumun önemli sebeplerindendir. Buna rağmen günümüzde kaside ve mesnevîlerin türünü belirlemede, içerik ve hacim el verdiğince belli kriterlerden bahsetmek mümkündür. Fakat gazellerin türünü belirlemek nispeten daha zordur. Nazım şeklinin yapısı gereği kısa oluşu, içeriğinin belli konularla sınırlandırılması bu güçlüğü başlıca sebeplerindendir. Nitekim birkaç örneğini zikrettiğimiz çalışmalara bakıldığında da tür tespitinde gazellere yer verilmemiştir. Çok belirgin olmadan yahut şairin bu konuda bir bilgilendirmesi yoksa gazeller genel itibarıyla üslup açısından âşıkane gazel, rindane gazel, sufîyane gazel, hakimane gazel vb. ifadelerle zikredilir.

Şair Nushî'nin mecmuada geçen 1. gazeli içerik bakımından incelendiğinde münacat türünde yazıldığı söylenebilir. Özellikle “ya Rab” redifini tercih etmesi ve her beyitte iltica ruh halinin öne çıkması, gazelin münacat türünde yazıldığını açıkça ortaya koymaktadır.

Şairin 8. Gazelinin başında “Nazire-i Nushî” ibaresi yer almaktadır. Nazire “tür müdür yoksa nazım şekli midir?” tartışmasını bir kenara bırakıp mecmua derleyene bakılırsa bu gazelin nazire türüne örnek olarak değerlendirmek gerekir. Fakat kimin şiirine nazire olduğu belli değildir. Şiirin konusunun çok yaygın olan aşk ve sevgiliye duyulan özlem olması, redifin belirgin bir farklılık arz etmemesi ve en önemlisi şairin bu konuda bilgi vermemesi, zemin şiirin ve şairinin belirlenmesini muhal kılmaktadır.

Şair Nushî'nin 2., 4., 5., 6. ve 9. gazellerini, özellikle üslup açısından değerlendirirsek rindane ve aşıkane terennüm ettiğini söyleyebiliriz. 3. gazelinde “sakın” gibi emir kipinde bir fiili kullanması, 7. gazelinde her beyitte nasihat niteliğinde tavsiyelerde (gözet, geç, olma vb.) bulunması, diğer bir deyişle öğreticilik yönünün ağır basması (Kiremitçi, 2015), bu iki şiirin âşıkane ve hakimane olarak değerlendirmemize olanak sağlamaktadır.

2.2. Konu

Klasik edebiyatta en sevilen nazım şekli gazeldir ve gazelde en çok işlenen konu da sevgili ve ona duyulan aşktır (Dilçin, 1983, s. 109). Temel konu aşk ve sevgili olmakla beraber zamanla gazelde işlenen konu perspektifi genişlemiş, tabiat, dini-tasavvufi konular gibi hayata dair hemen her şey bir şekilde yerini bulmuştur.

Nushî, klasik edebiyat şairlerinin genel eğilimine paralel olarak şiirlerinde sevgiliyi, ona karşı duyulan yoğun duyguları ve aşkı samimi bir eda ile işlemiştir:

Leb-i teşne-i hâmûn mahabbet-gede-i 'aşk

Hûn-ı cigerin nûş iderek kanına kandı (G.8/2)

Şair, sevgiliye duyduğu hayranlık ve muhabbeti ifade ederken adeta kendinden geçip ne diyeceğini, onu neye benzeteceğini şaşırıp kalmıştır:

Sen bu hırâm-ı nâzla serv-i çemen misin nesin

Nâzik ü ter ü cûdile berg-i semen misin nesin (G.4/1)

Şair ikinci gazelinin tamamında aşığın sevgiliye karşı aşktan dolayı çektiği ızdırıp ve meşakkatleri bûlbûlün şahsında yazıya dökmektedir:

Ey bûlbûl-i şîrîn-zebân niçün bu feryâd ü figân

Yakdın derûnım el-amân esrârını eyle beyân (G.2/1)

Nushî, içinde bulunduğu bitkinlik ve çaresizliği dile getirdiği aşağıdaki beyitte, sevgilinin aâşığa reva gördüğü cefadan dem vurmaktadır:

Cânâna niyâz eylemege kalmadı tâkat

Bî-tâb u tûvân oldı gönül cândan usandı (G.8/5)

Şair üçüncü gazelinde sevgiliye seslenerek onu her türlü olumsuzluklara karşı uyarmakta ve gaflet halinde bulunmaktan kaçınmasını telkin etmektedir. Âşığın sevgiliye nasihatlerde bulunup onu uyarması klasik edebiyatta sık görülen bir durum değildir:

Nushî o çeşm-i şûh-ı nigehten hazer hazer

Gâfil mebâş gam-zeda dürdânedan sakın (3/5)

Yedinci gazelde şair aynı üslup ve eda ile bu sefer gönlüne telkinatta bulunmaktadır. Aşk bir kuru sevda şeklinde tavsif etmesi ve dünyayı boş bir dava görmesi, şairin tasavvufî yönünün de olduğunu düşündürmektedir:

Kurı sevdâ ile zencîr-i nefse olma pâ-beste

Safâ-yı bî-devâm içün ko bu beyhûde da'vâyı (G.7/3)

Şair Nushî'nin mecmuadaki ilk gazeli yek-ahenkir ve Allah'a karşı yakarış söz konusudur. Gazelin her beytinde içtenlikle ilticada bulunduğu görülmektedir. Son beyitte dertlerine derman yetiştirmeyi Allah'ın inayetinden beklemektedir:

Nushîye gelen derd u belâ hep kadrindür

‘Avninle yetişdir beni dermânıma yâ Râb (G.1/5)

Şair, son gazeline aldığı eğitim ile nasıl terakki ettiğini, mazhar olduğu feyiz ve gönül gözünün açıldığından bahsetmektedir:

Kevkeb-i bahtum medârisde cevelân eyledi

Burc-ı iclâl u şeref devr ile rahşân eyledi (G.9/1)

Şair Nushî’nin şiirlerine baktığımızda klasik edebiyat çizgisine paralel olarak aşk, sevgili, çektiği sıkıntılardan ve şairlerde nispeten daha az görülen şahsi eğitiminden bahsettiği görülmektedir.

2.3. Dil ve Üslup

Asırlarca hüküm süren klasik edebiyatın bünyesinde sayısız şair yetişmiştir. Bunlardan büyük bir kısmının günümüzde adı unutulmuş yahut biyografik eserlerde sadece isimleri kalmıştır. Bazıları ise yaşadığı dönemden bugüne kadar hep göz önünde olmuş ve el üstünde tutulmuştur. Muhtemelen edebiyata ilgi duyuldukça da hal bu minval üzere gidecektir.

Bir şairi ölümsüz kılan farklı sebep ve ilkeler vardır. Toplumun yapısı, ihtiyaçları, şaire ve şiire bakışı, şaire bir aydın, bir rehber olarak yüklediği misyon ve şairin bunu yerine getirmesi toplum ve okuyuca bakan neden ve ilkelerdir. Şairin işlediği konular, yüklendiği görev ve tavrı sanatını icra ederken eserlerinde kullandığı dil ve üslup bunların en önemlileridir. Klasik edebiyat şairinin şairlik yeteneğinin en belirgin özelliği kendisine has oluşturduğu dil ve üslubunda saklıdır (Durmuş, 2012). Duygu, düşünce ve hayalleri; olayları, eşyayı, tavır ve davranışları, sözlü veya yazılı olarak anlatma; başka bir deyişle kelimelerin anlatım ve çağrışım gücünü göz önünde bulundurarak tercih etme (Önal, 2008) şeklinde tarif edilen dil, üslubun da temelidir. Zira üslup, bir şairin kelimeleri kendi görüş, duyuş, algılayış ve anlatışındaki özgünlüğüdür denilebilir (Karabulut, 2021). İyi şair, ismini zikretmeden belagat ehline dil ve üslubundan tanınandır. Şair Nedim’in şu beyti bu vadiye söylenmiş haklı bir gururun ifadesidir:

Malûmdur benim sühanım mahlas istemez

Farkeyler onu şehrimizin nüktedânları (Macit, 2016)

Şair Nushî’nin dili, çalışmamızın konusu olan şiirlerine bakıldığında ortalama bir klasik edebiyat şairinin dilidir denilebilir. Şiirlerinde samimi bir edayı takındığında oldukça sade bir dili benimsediği görülmektedir:

Cânâ vücûd bağını bigânenen sakın

Bir dâme düşme aç gözünü dânenen sakın (G.3/1)

Şair, kendindeki şairlik kudretini gösterme eğilimine girdiğinde ise dilinin ağırlaştığı, Farsça terkiplerin ön plana çıktığı beyitler kaleminden dökülmektedir:

Pervâne-i dil şem‘-i ruh-ı dilbere yandı

Bâl u per açub âteş-i ruhsâra tolandı (G.8/1)

Kâkül-i ‘anber-tenün mâili ‘abher-i cû çîn

Nâfe-i ahû-yı has-ı müşk-i hoten misin nesin

Destlerinin esîridir lü‘lü‘-i bahr-i pür-güher

Çeşmine reşk ider bihişt dürr-i ‘aden misin nesin (G.4/2,3)

Eldeki sınırlı şiirler Nushî'nin üslubu hakkında bir çıkarımda bulunmaya çok imkan vermese de şairin kendine has söylem geliştirdiği söylenebilir. Sevgili ve aşktan bahsedildiği yerde lirizmin belirginleşmektedir. Âşığın çaresizliğinin anlatıldığı beyitlerde klasik edebiyatta önemli bir benzetme unsuru olan bülbül mazmununa başvurulmaktadır. Allah'a iltica edip dua ve temennilerde bulunulduğunda ise samimiyetin hissedildiği görülmektedir. Bundan dolayı bazen âşıkane ve rindane bazen de sufiyane ve hakimane bir tavrın hakim olduğu şiirlerde şairin kendine has bir tarz oluşturduğu söylenebilir.

2.4. Edebi Sanatlar

Edebî eserlerde, kelimelerin çoğunlukla gerçek anlamlarının dışında başka anlamlara gelmek üzere çeşitli yollarla kullanılması suretiyle elde edilen söz hünerleri (Çağbayır, 2017) şeklinde dile getirilen edebî sanatlar özellikle şiirde olmazsa olmaz bir husustur. Söz ve tavrı olması gereken zamanında, yerinde ve şeklinde söylemek ve sergilemek her insanın fıtratında var olan bir kabiliyet olsa da şairler bu konuda uzmanlaşmışlardır (Saraç, 2011, s. 18).

Gündelik dilin sınırlı anlatım olanakları karşısında şair, dili dönüştürerek bireysel anlam üretme gücünü artırmak ister. Bu dönüşüm şiir dilinin estetik boyutunu zenginleştirmeyi hedefler ve çoğunlukla söz sanatlarıyla gerçekleştirilir (Yavuz, 2025). Şair Nushî'ye bakıldığında birçok söz sanatlarını başarılı bir şekilde şiirlerinde işlediği görülmektedir. Özellikle teşbih sanatına çok sık başvuran şair aşağıdaki beyitte gönlü pervaneye, sevgilinin yanağını muma benzetirken telmih sanatıyla şem ü pervane hikayesine de göndermede bulunmaktadır:

Pervâne-i dil şem'-i ruh-ı dilbere yandı

Bâl u per açub âteş-i ruhsâra tolandı (G.8/1)

“Nushî'nin avcı doğan kuşu olan gönlünü, sevgili siyah saç tellerini tuzak, yüzündeki siyah beni de tuzağa konulan yem tanesi yaparak en sonunda avladı” diye dil içi çevrilecek aşağıdaki beyitte Nushî gönlünü doğan kuşuna, sevgilinin saçlarını tuzağa, yüzündeki siyah beni de yem tanesine benzetmiştir. Bunun yanında “ava giden avlanır” atasözünü de çağrıştıran irsal-i mesel sanatı yapmıştır:

Şehbâz-ı dil-i Nushî'yi sayd eyledi âhir

Zülfini idüb dâm siyeh hâlini dâne (G.5/5)

Aşağıdaki beyitte şairin kanlı gözyaşları dökmesi mübalağa; döktüğü bu yaşların yeryüzünü kana boyaması ise gülûv olarak değerlendirilebilir:

Hûnâb-ı sirişkim dökerek kûyuna vardım

Rahm eylemedi rûy-ı zemîn kana boyandı (G.8/3)

Şair içinde bulunduğu gaflet halini sadece yiyip içip amaçsızca yaşayan hayvanlara benzeterek anlatmaktadır. Anlatımını evvel-ahir, bugün-yarın tezatlığı ile güçlendirmektedir:

Gezersin deşt-i gafletde yiyüb içüb behâyim-veş

Ne fikr-i evvel ü âhir ne imrûzı ne ferdâyı (G.7/5)

Şair verdiği nasihatlerin okuyucuda daha derin etki bırakması için tekrar sanatına başvurmaktadır:

Nushî o çeşm-i şûh-ı nîgehden hazer hazer

Gâfil mebâş gam-zeda dürdâneden sakın (G.3/5)

Kısacası şair, yukarıda birkaç örneğini verdiğimiz söz sanatlarının birçoğunu şiirlerinde başarılı bir şekilde kullanmaktadır. Kullanılan söz sanatlarının konu ve bağlama mana noktasında

uygunluğu, söz ve şekil bakımından münasebeti göz önünde bulundurulduğunda şairin ehl-i belagattan olduğu değerlendirilebilir.

3. Şair Nushî'nin Şiirleri

1

Mef' ûlü mefâ' îlü mefâ' îlü fe' ûlün

Rahm eyle benim hâl-i perîşânıma yâ Râb
Vir nûr-ı ferî dîde-i giryânıma yâ Râb

Yek katre döküb âb-ı 'inâyet görmekten
Lütf u meded it sîne-i sûzânıma yâ Râb

Peygûle-i mihnetde kûdûrat-ı felekden
Kâr itdi geçüb tîg-i sitem cânıma yâ Râb

Feryâdına efgânıma rahm it yine sensin
Kim rahm idecek çîn-i seher-i efgânıma

Nushîye gelen derd u belâ hep kadrindür
'Avninle yetişdir beni dermânıma yâ Râb

2

Müstef 'ilün müstef 'ilün müstef 'ilün müstef 'ilün

Ey bülbül-i şîrîn-zebân niçün bu feryâd ü figân
Yakdın derûnım el-amân esrârını eyle beyân

Geldikçe gûşa nâgmeler levh-i dile eyler eser
Derd-i derûnın vir haber 'aşk-ı nihânın kıl 'ayân

Mest eyledin sâdıkları ma'şûkına 'âşıkları
Ma'nî ile nâtıkları söylendin ey şîrîn-dehân

Her na'mesi gûş eyleyen fehîm eyleyüp cûş eyleyen
'Aşk bâdesin nûş eyleyen mest oldu bilmez în u ân

Ey 'andelîb-i pür-sühen söyle neden oldun sen
Nushî gibi virdigi söz bir gonca-fem cânâne cân

3

Mef' ûlü fâ' îlâtü mefâ' îlü fâ' ilün

Cânâ vücûd bagını bigânedan sakın
Bir dâme düşme aç gözünü dânedan sakın

Agyâre virme yüz ki seni derkenâr ider
Çıkma firîbâsın ile hânedan sakın

Mişât-ı târ-ı kâkûline cân u dil senin
Hercâyî olma dest-zen-i şânedan sakın

Ey şem'î bezm-i hüsn ü melâhat amân amân

Şu'le-fürûz-ı sûziş-i pervânenen sakın

Nushî o çeşm-i şûh-ı nigehten hazer hazer
Gâfil mebaş gam-zeda dürdânenen sakın

4

Müstef 'ilün müstef 'ilün müstef 'ilün müstef 'ilün

Sen bu hırâm-ı nâzla serv-i çemen misin nesin
Nâzik ü ter ü cûdile berg-i semen misin nesin

Kâkûl-i 'anber-tenün mâili 'abher-i cû çîn
Nâfe-i ahû-yı has-ı müşk-i hoten misin nesin

Destlerinin esîridir lû'lü'-i bahr-i pür-güher
Çeşmine reşk ider bihişt dürr-i 'aden misin nesin

Gabgabına firîfte zühre-i hoş-nevâ mı çarh
Şifte heşteri sana ukde perî misin nesin

Dîde-i Nushî sînene hîrelenür nazâr-ı dîn
Ayîne-i cihân-nümâ sîm-i beden misin nesin

5

Mef' ulü mefâ' ilü mefâ' ilü fe' ulün

Ebrûlarını benzedeli resm-i kemâna
Tîr-i müjene sine-i cân oldu nişâne

Cem' meclisine gelmedi bir sen gibi sâkî
Hiç görmedi sahbâ-yı lebin bezm-i zamâne

Görse kad-i bâlânı eger gülşen-i 'âlem
Bakmazdı begim 'ar'ar ile serv-i revâna

Rıdvân-ı Bihişt göricek sormadı adım
Benzerdir idi biklesini hûr-i cinâna

La'l-i leb-i meygûnun ile mest-i harâbat
Yok minnetimiz sâkiye ne rıtl-ı girâna

Yek cür'a yeter def'-i humâr itmeğe sâkî
Hâcet ne tekâpû idelüm pîr-i mugâna

Şehbâz-ı dil-i Nushî'yi sayd eyledi âhir
Zülfini idüb dâm siyeh hâlini dâne

6

Fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

Kevkebimde var idi neşe-yi tab'-ı zühre
Nagme-yi çeng ü safâdan dil ü cânı mihre

Kûh u sahrâda idi meyl-i dil-i âşüfte
Ragbet itmezdi sükûn itmege mihr-i şehre

Lezzet almışdı riyâset göz u rûy-ı her dem
Şimdi fehm eyledi encâmını bakmaz dehre

Hiç tahammül idemezdi felegin rencişine
‘Âkıbet sinesini tutdı sihâm-ı kahra

Bu keşâkeşle kazâ irdi fezâdan Nushî
Hâh u nâ-hâh getürdi seni seddü’l-bahre

7

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Dilâ sûret-perest olma gözet etrâfı ma‘bâyı
Fenâya olma dilbende bekâda bul dil-ârâyı

Kabâyı vir fenâya geç geçenden ehl-i tecrîd ol
Kabâ-yı mâsivâyı terk iden buldı dil-âsâyı

Kurı sevdâ ile zencîr-i nefse olma pâ-beste
Safâ-yı bî-devâm için ko bu beyhûde da‘vâyı

Esîr-i nefis u şeytân oldığın fehm eyle âgâh ol
Kimün mevlâsısın mevlâna bak fikr eyle Mevlâyı

Gezersin deşt-i gafletde yiyüb içüb behâyim-veş
Ne fikr-i evvel ü âhir ne imrûzı ne ferdâyı

Tefekkür eyle Nushî hâlini vezn eyle a‘mâlin
Ser-i mîzâna vardıkda görîsen sen temâşâyı

8

Mef‘ûlû mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün

Pervâne-i dil şem‘-i ruh-ı dilbere yandı
Bâl u per açub âteş-i ruhsâra tolandı

Leb-i teşne-i hâmûn mahabbet-gede-i ‘aşk
Hûn-ı cigerin nûş iderek kanına kandı

Hûnâb-ı sirişkim dökerek kûyuna vardım
Rahm eylemedi rûy-ı zemîn kana boyandı

Der-hâb idi çokdan bu benüm baht-ı siyâhım
Rüyâda ruh-ı mâh-veşi gördi uyandı

Cânâna niyâz eylemege kalmadı tâkat
Bî-tâb u tüvân oldu gönül cândan usandı

Tîg-i sitem-i nâza tutub gerden-i teslim
Bî-çâre gönül cân ile şimşîre tayandı

Dün Nushî'ye vâ'd eylemiş ol yâr visâlin
Bak sâde-dile vâ'de-i ferdâya inandı

9

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Kevkeb-i bahtum medârisde cevelân eyledi
Burc-ı iclâl u şeref devr ile rahşân eyledi

Kutb-ı rif'atde mesîri tâli'-i ferhundemin
Merkez-i 'izz ü 'alâ havlinde devrân eyledi

Mihr-i 'âlem-tâbdur şimdü sehâ-yı matlabım
Sû-be-sû âfâk-ı mâfil-bâlî tâbân eyledi

Yâ'ni Cem-câhı felek 'unvâne oldum müntesib
Baht u ikbâlüm su'ud-ı evc-i ihsân eyledi

Açdı tâb'um Nushî-i dembesteyi feyz-i nâzar
Bî-riyâ ihlâs ile 'abd-ı senâ-hân eyledi

4. Sonuç

Klasik Türk edebiyatının en önemli yazılı kaynaklarından bir şubesi mecmualardır. Divan ve mesnevilere kıyasla edebiyat dünyasına kazandırmak için alan araştırmacılarının daha az emek harcadıkları mecmualar, muhteva açısından klasik edebiyata ciddi katkı sağlayabilecek potansiyele sahip oldukları gün geçtikçe daha iyi anlaşılmaktadır. Nitekim bu çalışmanın konusu olan Şair Nushî ve bilinmeyen şiirleri, şimdiye kadar üzerinde herhangi bir çalışma yapılmayan bir mecmuada bulunmuştur.

Bu çalışmayla adı geçen Şair Nushî'nin şiirleri, şekil ve içerik incelemesi ile beraber metinleri neşredilerek edebiyat dünyasına takdim edilmiştir. Hayatı hakkında kesin bilginin olmadığı Şair Nushî'nin şiirleri nazım biçimleri, vezin, kafiye ve redif gibi şekil; tür, konu, edebi sanat, dil ve üslup gibi muhteva unsurları açısından incelenerek edebi şahsiyeti hakkında bir çerçeve ortaya konmaktadır. Buna göre Şair Nushî şiirinde gazel nazım şeklini tercih eden, aruz vezinlerini kullanmayı bilen fakat uygulama konusunda sıkıntılar yaşayabilen, kafiye ve redif kullanımında vasat bir şair olarak değerlendirilmektedir. Manzumelerinde haletiruhiyesine göre yer yer âşıkane ve rindane; yer yer hakimane ve sufiyane bir üslup benimseyen şair, klasik edebiyat şairlerine nazaran ortalama bir dil benimsediği söylenebilir. Söz sanatlarını bağlama uygun kullanmada ise başarılı addedilebilir.

Bundan sonra yapılacak çalışmalarda şaire ait bulunacak eserlerle birlikte hayatı, edebi şahsiyeti, klasik edebiyattaki ağırlığı hakkında çok daha sağlam ve sağlıklı bilgilerin elde edileceği muhakkaktır. Bu çalışma ile adı geçen alanda yeni araştırmaların yapılması teşvik ve temenni edilmektedir.

Kaynakça

Akkuş, M. (2014). *Klâsik Türk şiirinin anlam dünyasındaki edebiyat türleri ve tarzları*. Erzurum: Fenomen Yayınları.

- Canım, R. (2010). *Divanda edebiyatı türleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çağbayır, Y. (2017). *Ötüken sözlük*. Erişim adresi: <http://www.otukensozluk.com/>
- Develi, H. (2009). *Osmanlı'nın dili*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Dilçin, C. (1983). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*. Ankara: Sevinç Basımevi.
- Durmuş, İ. (2012). Üslûp. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 42, ss. 383-385). İstanbul: TDVİAM.
- Erbay, E. (1996). *Divan edebiyatı üzerine tenkid değerlendirme ve tartışmalar*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- İlhan, E. (2023). Necâtî örnekleminde şiir mecmualarında yer alan bilinmeyen şiirlerin aidiyetine dair yöntem teklifi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 191-226. doi: 10.32321/cutad.1263007
- İpekten, H. (1996). Gazel. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 13, ss. 440-442). İstanbul: TDVİAM.
- İpekten, H. (2008). *Eski Türk edebiyatı: Nazım şekilleri ve aruz* (10. b.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, Y. (2021). *Nushî, Nushî Efendi. Türk edebiyatı isimler sözlüğü*: Erişim adresi: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nushi-efendi> adresinden alındı
- Karabulut, M. (2021). Edebî metinlerde dil, ifade ve üslûp ilişkisi. edebiyatta üslûp meselesi. İKSAD Global Yayıncılık, 17-21.
- Kılıç, F. (2018). *Meşâ'irü-Şu'arâ*. Ankara: Kültür Eserleri Dizisi.
- Kiremitçi, F. (2015). Klasik Türk edebiyatında öğretici eserler: Tanım, tasnif, örnek metin. *Journal of Turkish Research Institute*, 54, 313-352.
- Macit, M. (2016). *Nedim divanı*. Ankara: AKMB Yayınları.
- Önal, M. (2008). Edebî dil ve üslûp. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14(36), 23-47.
- Saraç, M. A. (2011). *Klasik edebiyat bilgisi belagat*. İstanbul: Bilimevi Basın Yayın.
- Tılfarlıoğlu, M. (2022, 04 27). Bu şiirler kimin I? *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 27, 442-461.
- Tılfarlıoğlu, M. (2022). Bu şiirler kimin II? *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 31, 813-835.
- Uzun, M. İ. (2013). *Türk İslam edebiyatı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Üzgör, T. (1990). *Türkçe divân dîbâçeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yavuz, M. (2025). Hamdullah Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâ isimli mesnevisinde anlam zenginlikleri (Alışılmamış bağdaştırmalar). *Bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(9), 64-92. doi: 10.69787/bitigefd.1690996
- Yazıcı, F. (2010). *Nushi Efendi'nin "Mürşidu'l-Gina Fi Şerhi'l-Emsileti ve'l-Bina" adlı eserinin tahkiki*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.